

Πώς συνδέονται το χάος και ο άνθρωπος; (Σωτήρης Φουρνάρος, Επ. Καθηγητής Παν/μίου Αθηνών)

/ [Πεμπτούσια](#)

Για να προσεγγίσουμε επαρκώς την οντολογία του χάους και του ανθρώπου υπό το φως των ανοικτών δομών, χρειάζεται πρώτα να διερωτηθούμε αν και πώς συνδέονται το χάος και ο άνθρωπος. Προφανώς, η πρώτη απάντηση αναγνωρίζεται στην έννοια της δημιουργίας: εμείς οι άνθρωποι δημιουργούμε ή σχηματοποιούμε ή μορφοποιούμε ή αποδίδουμε μορφές στο χάος και στον εαυτό μας.

Προχωρώντας περισσότερο, ερχόμαστε αντιμέτωποι με την ίδια την έννοια της οντολογίας, η οποία συνδυάζεται ευκρινώς με την ανθρωποκεντρική δημιουργία μορφών: «το ον είναι δημιουργία».8 Τούτο απλώς σημαίνει ότι το ον «φιλοσοφία», «δημοκρατία», «άνθρωπος», «δικαιοσύνη», «αλληλεγγύη», «οικονομική κρίση», «ευρωπαϊκή ένωση», «πολιτική», «ζωή», «ψυχή», «φιλία», «έρωτας», «ηθική»,

«τραπέζι», «πανεπιστήμιο», «παιδεία» και ούτω καθεξής, οτιδήποτε δηλαδή έχει μία συγκεκριμένη ταυτότητα η οποία το διακρίνει από κάτι άλλο, δημιουργείται από τον άνθρωπο. Δεν δημιουργήθηκε εκ των προτέρων, ούτε υφίσταται κάποια τέλεια και ιδανική μορφή του, όπως για παράδειγμα στην πλατωνική θεωρία των ιδεών.

Όλα τα δημιουργούμε εμείς, το νόημα και τις μορφές αποδίδουμε εμείς, οι λαοί και οι πολιτισμοί μέσα στον χρόνο, ατομικά και συλλογικά. Γι' αυτό και μπορεί να είναι διαφορετικές οι προσεγγίσεις μεταξύ των κοινωνιών, των λαών και των πολιτισμών. Μπορεί όμως να είναι και κοινές. Ας αναλογιστούμε μόνο στην καθημερινότητά μας τι σημαίνει Ευρώπη για τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου και τι σημαίνει για τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά.

Το «Ευρώπη» και το είναι της τέθηκε σε διασκέψεις, συμφωνήθηκε αλλά έχει επανανοηματοδοτηθεί, όπως φαίνεται από τον τρόπο που, κατά μέσο όρο – διότι πάντοτε υπάρχουν εξαιρέσεις – το ερμηνεύουν αντίστοιχα ο ευρωπαϊκός νότος και ο βορράς. Άραγε, έκλεισε το ερώτημα περί της Ευρώπης; Ή το περί δημοκρατίας; Ή μήπως αποδεικνύονται ανοικτά στη νοηματοδότησή τους από διαφορετικούς λαούς ή και από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες;

Αν δεν ερευνούσαμε το περιεχόμενό τους, αν παύσουμε την έρευνα θεωρώντας ότι κάπου ολοκληρώθηκε, αν με άλλα λόγια απαγορεύσουμε την παρουσία του αναστοχαστικού ή αυτοστοχαστικού υποκειμένου, τότε πρέπει να δεχθούμε τη μη σωματική μεν, αλλά ουσιαστική εκδημία μας.⁹

Χωρίς σκέψη προς τον άλλο, προς τα άλλα και προς τον εαυτό, μεταμορφωνόμαστε σε παθητικούς δέκτες σχετικά με οτιδήποτε νοηματοδοτείται και με τον οποιοδήποτε τρόπο. Επομένως, το περί του όντος ερώτημα είναι ή πρέπει να είναι ανοικτό. Η ανοικτότητα συνιστά τον τρίτο (μετά τη δημιουργία και την οντολογία) κόμβο κατανόησης της σχέσης μεταξύ χάους και ανθρώπου. Ανοιχτός άνθρωπος «δεν σημαίνει χαοτικά, ανοργάνωτα και ατελέσφορα δεκτικός προς τις εξωτερικές προσλαμβάνουσες και καταστάσεις. Ούτε σημαίνει την παθητική παρατήρηση των εξωτερικών συνιστωσών που έρχονται προς αυτόν. [Ο ανοιχτός άνθρωπος αναδεικνύεται] σε πρωταγωνιστή της τύχης και της μοίρας του, σε διαμορφωτή του χάους-Είναι».¹⁰

Αναπόφευκτα, η ανοικτότητα διανοίγει το πεδίο για τον τέταρτο κόμβο της οντολογίας του χάους και του ανθρώπου: την ακατάπαυστη δημιουργία. Αυτή συναρτάται με την αμφισβήτηση των παραδεδομένων μορφών (π.χ. μιας μορφής δημοκρατίας σε μία χώρα ή της ελευθερίας όπως παρουσιάζεται στις δυτικές κοινωνίες), προκειμένου να δημιουργήσουμε και να δημιουργούμε ες αεί, ως

ανθρώπινο γένος, το καινούργιο. Δηλαδή, επιστρέφουμε στη δημιουργία για να τονίσουμε ότι συμβαίνει ακατάπαυστα. Αν δεν συνέβαινε έτσι, θα έκλεινε άπαξ και δια παντός το περί του όντος ερώτημα.¹¹ Θα μεταμορφωνόμασταν σε ζωντανούς-νεκρούς και παθητικούς δέκτες των συμβαινόντων γύρω μας, όπως σημειώσαμε.

Εμείς οι άνθρωποι, εν κατακλείδι, δημιουργούμε το περιεχόμενο στις ζωές μας, στον μικρόκοσμο και στον megάκοσμο, στην αλήθεια, στο Είναι «καθόσον αυτό το Είναι πραγματοποιείται στα όντα»¹² εδώ κάτω. Εμείς δημιουργούμε αδιάλειπτα το περιεχόμενο του όντος που ονομάζεται «εαυτός» ((ε)αυτοδημιουργία), δηλαδή του ανθρώπινου όντος μέσα από την ιδιαιτερότητά μας, και του αντίστοιχου όντος που εν συνόλω καλείται «κόσμος», «σύμπαν», «πολυσύμπαν», αυτού του κοσμικού χάους, θέτοντας αδιάλειπτα άνθρωπο και κόσμο σε τάξη.

Χάος και άνθρωπος μετέχουν εξ ίσου στην ανθρωποκεντρική οντολογία που χαρακτηρίζεται ως ακατάπαυστη δημιουργία και ανοικτότητα. Αν, εν τέλει, όλα αυτά είναι προκαθορισμένα, παραμένει ένα ανοικτό ερώτημα με ποικίλες απαντήσεις. Το σημαντικό είναι ότι παραμένει ανοικτό, μια διαρκής α-πορία που επιδέχεται βέβαια απαντήσεις. Οι λαοί και οι πολιτισμοί από εκεί και πέρα επιλέγουν τον δρόμο τους. Αν δεν παρέμενε, ούτε αυτό, ανοικτό, ο άνθρωπος δεν θα μπορούσε να αποκαλύψει, βιώσει και συνειδητοποιήσει «κατὰ τὸ δυνατόν», όπως επισημαίνει ο Πλάτων,¹³ την παρουσία του Θεού. Ο δρόμος είναι, και πρέπει να είναι, προς όλους ανοικτός.

8 Κ. Καστοριάδης, Φιλοσοφία και Επιστήμη. Ένας διάλογος με τον Γεώργιο Λ. Ευαγγελόπουλο, σελ. 41.

9 Σχετικά με τη σημασία της συμβολής του αυτοστοχασμού στη φιλοσοφική αθανασία και, κατ' αντίθεση, της απουσίας του που οδηγεί στον θάνατο τη φιλοσοφίας, βλ. Σ. Φουρνάρος, Από τη Φιλοσοφία στην Πολιτική και την Παιδεία στη σκέψη του Κορνήλιου Καστοριάδη, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 2015, σελ. 94-95 και ιδίως 102-105.

10 Σ. Φουρνάρος, «Η φιλοσοφική ανθρωπολογία του 'ανοιχτού ανθρώπου' στη διαύγαση του Καστοριάδη» στο V.E. Pantazis & M. Stork (επιμ.), Ommasin allois. Festschrift für Professor Ioannis E. Theodoropoulos zum 65. Geburtstag, εκδ. Oldib, Essen 2014, σελ. 119.

11 Τα ερωτήματα που μένουν ες αεί ανοικτά και δεν κλείνουν άπαξ και διά παντός ονομάζονται από τον Καστοριάδη «αυθεντικά». Πβ. Σ. Φουρνάρος, Από τη Φιλοσοφία στην Πολιτική και την Παιδεία στη σκέψη του Κορνήλιου Καστοριάδη, ό.π., σελ. 217: «αυθεντικό είναι το ερώτημα που δεν έχει τέλος, δεν έχει απαντηθεί άπαξ και διά παντός, αλλά μένει ανοιχτό εσαεί, και μάλιστα πρέπει να μένει εσαεί ανοιχτό» (έμφαση Σ. Φουρνάρου).

12 Κ. Καστοριάδης, Οι ομιλίες στην Ελλάδα, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2000, σελ. 38.

13 Πλάτων, Θεαίτητος, 176a-b.

[συνεχίζεται]

Πηγή: Διεθνές Φιλοσοφικό Forum [«Ανάδρασις»](#), Σωτήρης Φουρνάρος Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, «Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΑΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ»

Το προηγούμενο μέρος του άρθρου μπορείτε να το διαβάσετε [εδώ](#)